

Sc. in Pedagogy, Associate Professor at Marketing and Business Management Department of Educational-scientific Institute of Economics and Business Education, Uman State Pedagogical University named after Pavlo Tychyna.

Circle of scientific interests: modernization of higher education, training of future managers in agrarian universities, comparative analysis.

KARYCHKOVSKA Svitlana Petrivna – PhD.

in Pedagogy, Associate Professor at the Ukrainian and Foreign Languages Department, Uman National University of Horticulture.

Circle of scientific interests: pedagogics, modernization of higher education, foreign languages, comparative analysis.

Стаття надійшла до редакції 06.10.2019 р.

УДК 37.376

DOI: 10.36550/2415-7988.2019.182.5

КУЧАЙ Олександр Володимирович –

доктор педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки
Національного університету біоресурсів і природокористування України

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9468-0486>

e-mail: kuchay@ukr.net

ШИНКАРУК Василь Дмитрович –

доктор філологічних наук, професор,
декан гуманітарно-педагогічного факультету
Національного університету біоресурсів і природокористування України

ORCID: <http://orcid.org/0000-0001-8589-4995>

e-mail: vashyn2010@ukr.net

БІДА Олена Анатоліївна –

доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри педагогіки і психології,
Закарпатського угорського інституту ім. Ференца Ракоці II

ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-0448-0852>

e-mail: tetyanna@ukr.net

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ В УКРАЇНІ

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Українське державотворення на сучасному етапі характеризується глобальним реформуванням усіх сфер соціального життя. Реалізація інклюзивного підходу до навчання дітей з особливостями психофізичних станів розглядається в контексті перспектив і можливостей подальшого розвитку системи спеціальної освіти. Провідні напрями нової парадигми спеціальної педагогіки визначаються гуманізацією, фундаменталізацією та інтеграцією. В гуманістичній інтерпретації мета спеціальної освіти полягає у включенні людини в широкі соціальні стосунки з урахуванням її особистісного розвитку та індивідуальних потреб. На сьогодні спеціальна освіта в Україні представлена системою диференційованого навчання, яке здійснюється в навчальних закладах та установах інноваційного типу: реабілітаційних, оздоровчих, соціально-педагогічних та психолого-медико-педагогічних центрах. Основними державними освітніми закладами для дітей з особливостями психофізичного розвитку є спеціальні дитячі дошкільні заклади, загальноосвітні школи-інтернати, навчально-реабілітаційні центри та спеціальні класи при цих закладах. Спеціальні навчальні заклади

для дітей з особливостями психофізичного розвитку реалізують програми початкової, основної та середньої (повної) загальної освіти, складені на основі Державного стандарту спеціальної освіти. Структура спеціальної (інклюзивної) освіти в Україні представлена 8-ми типами спеціальних закладів для дітей з порушеннями слуху, слабочуючих, з порушеннями зору, слабозорих, з тяжкими порушеннями мовлення, для розумовідсталих, з порушеннями опорно-рухового апарату та затримкою психічного розвитку [1].

Мета статті – дослідити теоретичні засади інклюзивного навчання в Україні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням інклюзивного навчання у закладах вищої освіти займалися такі вчені: Н. А. Бастун, С. Богданова, І. Д. Зверева, І. Єрмаков, П. М. Таланчук, Г. В. Оникович, І. Б. Іванова, Р. І. Кравченко, Н. Софій, М. І. Томчук, Елен Р. Даніелс, Кей Стаффорд та інші).

Виклад основного матеріалу дослідження. Інклюзивне навчання є основою і найбільш ефективною формою здобуття якісної освіти людьми з особливими потребами. Але ця форма навчання обмежується переважним охопленням дітей з порушеннями психофізичного розвитку

дошкільного і молодшого шкільного віку при існуючій нагальній потребі його широкого впровадження у ЗВО. Розробка і практичне втілення шляхів впровадження інклюзивного навчання в інтегрованих закладах освіти відповідає сучасним прогресивним світовим тенденціям забезпечення якісної вищої освіти молоді з особливими потребами, прийнятому в Україні курсу на впровадження інтегрованого навчання та напрямам діяльності в розбудові системи інклюзивного навчання студентів [2].

В Україні модель інклюзивної освіти почала набувати значення переважно за ініціативи громадських організацій. На сьогодні в ряді обласних центрів нашої держави діють відповідні заклади. Один із перших таких навчальних закладів, створений у м. Києві у 2005 році, з метою забезпечення батьків інформаційною підтримкою для задоволення їхнього професійного росту у відстоюванні прав та інтересів дітей з особливими освітніми потребами, оцінювання потреб і забезпечення надання освітніх, соціальних та інших послуг сім'ям дітей з особливими освітніми потребами. Цей освітній центр реалізує особистісно-зорієнтований, інклюзивний підхід у навчанні та розвитку дітей від народження до десяти років. Метою діяльності центру є забезпечення батьків інформаційною підтримкою для задоволення їхнього професійного росту у відстоюванні прав та інтересів дітей з особливими освітніми потребами. Центр працює для того, щоб батьки отримали широкий спектр послуг безпосередньо в закладі освіти, де навчаються їхні діти. Його ресурси спрямовані на стимуляцію рівноправності учнів та їх багатоаспектної участі в житті групи, на розвиток у всіх дітей необхідних для спілкування навичок.

Україна не може сліпо скопіювати досвід інших країн через різні економічні, етнографічні умови та різний менталітет, вона створює свій шлях розвитку інклюзивного навчання. В нашій країні початок інтеграційних процесів «особливих дітей» у масову шкільну систему почався з 90-х років минулого століття. У 2001 р. Міністерство освіти і науки України, Інститут спеціальної педагогіки АПН України та Всеукраїнський фонд «Крок за кроком» започаткували науково-педагогічний експеримент «Соціальна адаптація та інтеграція в суспільство дітей з особливостями психофізичного розвитку шляхом організації їх навчання у загальноосвітніх закладах», основна мета якого є розробка і реалізація механізму інтеграції дітей з особливостями психофізичного розвитку в загальноосвітні навчальні заклади, ранньої інтеграції цих дітей в соціальне середовище з урахуванням

їхніх типологічних та індивідуальних особливостей. Але остаточно інклюзивна освіта стала підтримуватись законодавчою базою України з 2010 року, коли до Закону України «Про загальну середню освіту» були внесені зміни, згідно з якими загальноосвітні навчальні заклади могли повноправно створювати спеціальні та інклюзивні класи для навчання дітей з особливими потребами [3].

В Україні інклюзивні зміни в освіті особливо активно запроваджуються упродовж останніх 5-8 років. Відповідно, змінюється й класична школа. Вона стає інклюзивною, тобто такою, яка орієнтується на будь-яку дитину з будь-якими освітніми потребами. Саме вчитель стає тією рушійною силою, яка уможливує впровадження вказаної форми навчання в практику загальноосвітньої школи. Власне, від того, наскільки творчо та професійно педагог підійде до вирішення проблеми освіти «особливих» учнів в інклюзивному класі, і залежить ефективність процесу інклюзивної освіти в цілому [4].

Інклюзивна освіта базується на принципі забезпечення основного права дітей на освіту та права навчатися за місцем проживання. Інклюзивну освіту, як систему освітніх послуг, має забезпечувати інклюзивна школа – заклад освіти, що адаптує навчальні програми та плани, фізичне середовище, методи та форми навчання, використовує наявні в громаді ресурси, залучає батьків, фахівців спеціальних послуг відповідно до потреб кожної дитини, забезпечує сприятливий клімат в освітньому середовищі.

Основні принципи інклюзивного навчання: всі діти мають навчати разом у всіх випадках, коли це виявляється можливим, не зважаючи на певні труднощі чи відмінності, що існують між ними; школи мають визнавати і враховувати різноманітні потреби своїх учнів, узгоджуючи різні види й темпи навчання; забезпечення якісної освіти для всіх завдяки відповідному навчально-методичному забезпеченню, застосуванню організаційних заходів, розробці стратегії викладання, використанню ресурсів і партнерських зв'язків зі своїми громадами; діти з особливими освітніми потребами мають отримувати додаткову допомогу, яка може знадобитися їм для забезпечення успішності процесу навчання.

Концепція інклюзивної освіти відображає одну з головних демократичних ідей – всі діти – цінні й активні члени суспільства.

Навчання в інклюзивних освітніх закладах корисне як для дітей з особливими освітніми потребами, так і для інших дітей, членів родин та суспільства в цілому. Взаємодія зі здоровими дітьми сприяє когнітивному, фізичному, мовному,

соціальному та емоційному розвитку дітей з особливими освітніми потребами. При цьому діти з типовим рівнем демонструють відповідні моделі поведінки дітям з особливими освітніми потребами і мотивують їх до розвитку та цілеспрямованого використання нових знань і вмінь. Взаємодія між учнями з особливими освітніми потребами та іншими дітьми в інклюзивних класах сприяє налагодженню між ними дружніх стосунків. Завдяки такій взаємодії діти вчаться природно сприймати і толерантно ставитися до людських відмінностей, вони стають більш чуйними, готовими до взаємодопомоги [5].

Висновки та перспективи подальших розвідок напряму. Інклюзивна освіта є однією з тих концепцій, яка вимагає зміни усталених уявлень, що формувалися протягом багатьох десятиліть в усіх учасників системи освіти. Розгляд освіти через призму інклюзивності означає зміну уявлень про те, що проблемою є дитина, і перехід до розуміння того, що змін потребує сама система освіти. Варто наголосити на тому аспекті, що інклюзивна освіта не буде побудована швидко, це довгостроковий проект, який передбачає, насамперед, формування професійно-особистісної готовності усіх учасників педагогічного процесу, і зокрема вчителів початкової школи до роботи в інклюзивних умовах [6].

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Інклюзивна освіта як соціально-педагогічний феномен: науково-допоміжний бібліографічний показник / уклад.: І. О. Железняк, В. В. Косенко, Н. А. Чайка; передмова Н. А. Чайки. – Суми: СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2013. – 208 с.
2. Чайковський М. Є. Досвід впровадження інклюзивного навчання в університеті «Україна». Збірник наукових праць Хмельницького інституту соціальних технологій Університету «Україна». – № 2. 2010. – С. 8–11.
3. Клімчук В. А., Чайковський М. Є. Впровадження інклюзивного навчання в Україні. Збірник наукових праць Хмельницького інституту соціальних технологій Університету «Україна». – №1 (9). 2014. – С. 52–55.
4. Четверікова Н. В. Проблема педагогічної майстерності вчителя в умовах інклюзивної освіти URL: <http://lib.iitta.gov.ua/>
5. Основи інклюзивної освіти. Навчально-методичний посібник: / за заг. ред. Колупасової А. – А. К.: «А. С. К.», 2012. – 308 с.
6. Садова І. Особливості підготовки майбутнього вчителя до навчання дітей з особливими потребами в умовах інклюзивної освіти. Актуальні питання гуманітарних наук. Вип. 14. 2015. – С. 313–318.

REFERENCES

1. *Inklyuzivna osvita yak sotsial'no-pedahohichnyy fenomen* (2013). Sumy.
2. Chaykovskyy, M. YE. (2010) *Dosvid vprovadzhennya inklyuzivnoho navchannya v universyteti «Ukrayina»*. [Experience of implementation of inclusive education at the University of Ukraine]. Khmenytskiy.
3. Klimchuk, V. A., Chaykovskyy, M. YE. (2014). *Vprovadzhennya inklyuzivnoho navchannya v Ukrayini*. [Implementation of inclusive learning in Ukraine]. Khmelnyskiy.
4. Chetverikova, N. V. *Problema pedahohichnoyi maysternosti vchytelya v umovakh inklyuzivnoyi osvity*. [The problem of teacher's pedagogical skills in the conditions of inclusive education] URL: <http://lib.iitta.gov.ua/>
5. *Osnovy inklyuzivnoyi osvity* (2012). [Fundamentals of inclusive education].
6. Sadova, I. (2015). *Osoblyvosti pidhotovky maybutnoho vchytelya do navchannya ditey z osoblyvymy potrebamy v umovakh inklyuzivnoyi osvity*. [Peculiarities of future teacher preparation for teaching children with special needs in inclusive education].

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

КУЧАЙ Олександр Володимирович –

доктор педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки Національного університету біоресурсів і природокористування України.

Наукові інтереси: теоретичні засади інклюзивного навчання в Україні.

ШИНКАРУК Василь Дмитрович –

доктор філологічних наук, професор, декан гуманітарно-педагогічного факультету Національного університету біоресурсів і природокористування України.

Наукові інтереси: теоретичні засади інклюзивного навчання в Україні.

БІДА Олена Анатоліївна – доктор

педагогічних наук, професор, завідувач кафедри педагогіки і психології, Закарпатського угорського інституту ім. Ференца Ракоці ІІ.

Наукові інтереси: теоретичні засади інклюзивного навчання в Україні.

INFORMATION ABOUT THE AUTHORS

KUCHAI Olexander Volodymyrovych –

Doctor of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Department of Pedagogy National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine.

Circle of scientific interests: theoretical principles of inclusive learning in Ukraine.

SHYNKARUK Vasylyi Dmytrovych – Doctor

of Philology, Professor, Dean of the Faculty of Humanities and Pedagogics National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine.

Circle of scientific interests: theoretical principles of inclusive learning in Ukraine.

BIDA Olena Anatoliivna – Doctor Pedagogical Sciences, Professor, Head of the Chair of Pedagogy and Psychology, Ferenc Rákóczi II Transcarpathian Hungarian Institute, Beregovo, Ukraine.

Circle of scientific interests: theoretical principles of inclusive learning in Ukraine.

Стаття надійшла до редакції 22.11.2019 р.